

Lidgatu [Y 50]

Detta är en värdebeskrivning som ska förklara och förtydliga värdena inom riksintresset.

Id: Y 50

Namn: Lidgatu

Kommun: Sollefteå

Socken: Ådals-Liden

Huvudsaklig karaktärstyp: Bymiljö

Andra karaktärstyper: Bykärna, Odlingslandskap

Utbredning och landskap: Området ligger strax söder om Näsåker och sträcker sig ovanför väg 90 i öster och ner till Ångermanälven i väster. Det är ett öppet och svagt böljande odlingslandskap på en platå med branta trädbevuxna nipor ner mot älven. Bebyggelsen är framför allt samlad längs med byvägen, men det finns ett par gårdar i odlingslandskapet och utmed skogskanten i öster.

Dagens värdetext beslutad av RAÄ 1996:

Motivering:

Bymiljö, socknens centralort under 1700- och 1800-talet, med samlad bebyggelse och välbevarade ekonomibyggnader som ger en enhetlig och oförvanskad bild av 1800-talets byggnadsskick.

Uttryck för riksintresset:

Av skiften oförändrad tomtstruktur med gårdarna på rad utmed bygatan och tydlig åtskillnad mellan man- och fägårdar. Tomterna oförändrade åtminstone sedan 1693 och vid laga skiftet 1843 utflyttade inte någon gård.

Utdrag från RAÄ ordlista med landskaps- och miljötyper:

Bymiljö: Bosättning innehållande flera intill varann belägna gårdar (minst två) och tillhörande produktionsmarker med vissa marksamfälligheter och viss funktionell samverkan. Framförallt avses här jordbrukets byar med sina under äldre tid täta slutna bykärnor och utvecklade kollektiva brukningsformer.

Länsstyrelsen
Västernorrland

Besöksadress: Nybrogatan 15 och Pumpbacksgatan 19
Telefon: 0611-34 90 00

E-post: vasternorrland@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/vasternorrland

Riksintressets värden:

- En by med mycket lång platskontinuitet som har haft en särställning i trakten.
- Ett välbevarat ålderdomligt bymönster med en tomtstruktur i bykärnan som har varit oförändrad sedan 1600-talet.
- En bevarad och enhetlig bebyggelse som visar 1800-talets byggnadsskick.

Riksintresset Lidgatu berättar om en by som är en av de äldsta i trakten. Byn hade en särställning under 1700- och 1800-talet, eftersom flera personer med uppsatta samhällspositioner levde här. Här fanns också socknens första lanthandel.

Lidgatu är ett representativt exempel på en Ådalsby med bebyggelsen samlad utmed bygatan och odlingsmarken som sträcker sig ned mot de branta niporna och älven. Bebyggelsen består främst av timrade byggnader från 1800-talet och den karaktäristiska faluröda färgsättningen dominerar. Tomtstrukturen i bykärnan har sett likadan ut sedan slutet av 1600-talet och de äldsta gårdarna ligger kvar på nästan samma plats som de gjorde då.

Så här syns riksintressets värden i landskapet:

Riksintresset Lidgatu ligger på en älvsandsplatå och det öppna landskapet ger gårdarna långa utblickar ned över åkrarna och vegetationen ovanför niporna. Bybebyggelsen, det hävdade odlingslandskapet, bygatan och den äldre landsvägen ger en upplevelse av hur en typisk jordbruksby såg ut under en tidsperiod som var gynnsam för landsbygden. Det är helheten som är viktig att bibehålla för att man fortsatt ska kunna avläsa riksintressets värden i området.

Bymönster och gårdsstruktur

Sambandet mellan byns bebyggelse och det omgivande odlingslandskapet som sträcker sig ned mot älven har ett starkt värde. Jämförelser med en karta från år 1694 visar att bykärnans tomtstruktur är oförändrad. Fyra gårdar ligger på rad invid en byåker som på 1600-talet var tvådelad. Denna mycket gamla tomtstruktur gör att Lidgatu skiljer sig från många andra byar i länet. Skiftesreformerna under 1700- och 1800-talet förändrade inte heller bymönstret så påtagligt. I takt med att befolkningen ökade, växte Lidgatu söderut längs med bygatan och bredde efterhand ut sig när enstaka gårdar uppfördes i skogsbrynen.

Gårdsstrukturen i bykärnan kännetecknas av att den raka bygatan tydligt delar upp varje gård med bostadshus på ena sidan och ekonomibyggnader på andra. Detta blir särskilt tydligt om man kommer till Lidgatu norrifrån. Ett par av de första gårdarna visar också en byggnadsgruppering som varit typisk för Lidgatu. Det är en herrgårdslik gruppering med mangårdsbyggnaden i mitten och födorådsstuga och bagarstuga som flyglar på var sida. Att gårdarna har flera bostadshus berättar om hur jordbruket drevs och gick i arv. De äldre flyttade ut från mangårdsbyggnaden när de yngre tog över.

Bebyggelse

Karaktäristiskt för den norrländska bondgården på 1800-talet var det stora antalet hus på varje gård, ett för varje funktion. I Lidgatu finns många ekonomibyggnader bevarade, såsom ladugårdar, lador, härbren och jordkällare. Många har också försvunnit under åren. Flera byggnader står oanvända och vissa har börjat förfalla, så vegetationen växer tätt runt omkring. Men i en sådan här kulturmiljö är ekonomibyggnader och uthus lika viktiga som mangårdsbyggnaderna. Det är därför viktigt att värna om dem som finns kvar.

Ett par ängslador och ett par timrade logar på åkermarken en bit ifrån bykärnan är viktiga inslag i odlingslandskapet. Ängsladorna berättar om jordbruket före de större maskinernas intåg och företräder en byggnadstyp som har försvunnit i stor utsträckning, även här i Lidgatu. En av de timrade ladorna står i en sluttning med ett relativt långt avstånd till gården.

Den äldsta bebyggelsen finns i bykärnan och är huvudsakligen från 1800-talets mitt. Det var en tid då befolkningen ökade kraftigt i hela landet och särskilt på landsbygden. Typiskt för den här äldsta bebyggelsen är att byggnaderna har sadeltak, är timrade och målade med faluröd slamfärg. Utmärkande för Lidgatu är också att de äldre bostadshusen har många rikt dekorerade och detaljerade dörrar och portiker. Vidare visar bebyggelsen hur byn har vuxit efter sekelskiftet 1900. Bland annat finns här fina exempel på gårdar och egnahem från 1920-talet och småarbetarbruk från sent 1930-tal.

Gamla och nya landsvägen

Väster om bykärnan och utmed byåkern går den äldre landsvägen. Vägen finns på kartor från 1700-talet, går längs med älven och upp till Näsåker. Genom att följa den äldre landsvägen kan man uppleva det historiska rörelsemönstret och Lidgatus läge i landskapet innan väg 90 anlades på 1960-talet. Den nya vägen skapar en kraftig barriär och delar upp bymiljön på ett skarpt sätt som förtar en del av förståelsen för den som en helhet. Österut har bykärnans placering mitt i odlingslandskapet också förändrats. Närheten till skogen och förståelsen för hur den har varit en viktig del i jordbruket är inte heller längre så tydlig.

